

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

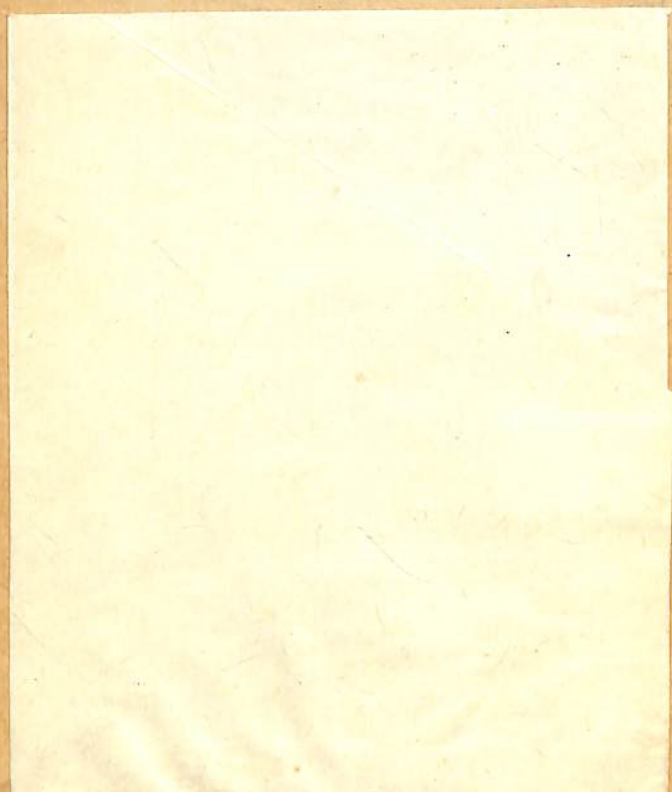
You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2999

1928

111.11 2430

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

Կ Ա Մ

ԴՊՐՈՅ ՄԱՆԿԱՆՑ

ՏԵՏՐԱԿ Բ.

Ի ՏԳՈՒՄ ԱՆԻ Վ. ԱՐԾՈՒՈՅՆ

Ի ՎԱՆ Ի ՎԱՐԱԳ

1876

7999

ԸՆԹԵՐՅԱՐԱՆ

ԿԱՐ

ԴՊՐՈՅ ՄԱՆԿԱՆՑ

2999

ՏԵՏՐԱԿ Բ.

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՎԱՍԳՈՒՐԱԿԱՆ ԱՐԾՈՒՈՅՆ

Ի ՎԱՆ Ի ՎԱՐՍՊ

1876

Արդէն տպագրուած Ն՞ր Այբբէնարանէն վերջ պիտի կարգան տղայք սոյն ընթերցարան ։

Ընթերցարանիս Ա . մասին մէջ ընտրած ենք տղայի վրան կամ իր շուրջ եղած իրեր որոց ինք քաջածանօթ է եւ այնու հետզհետե սահմանը ընդարձակելով՝ ընտանեաց , քաղաքի , գեղի , լեւրան եւ դաշտերու վրայ տարած ենք իր ընթերցումը՝ հանդերձ տեղեկութեամբ , ուղե լով որ նա ոչ միայն իր սիրած եւ ծանօթ առարկաներ կարգայ , այլ անոնց նկարագիրներէն գաղափար առնու զինք շրջապատող մէն մի իրի՝ նորա պէտքի եւ որպիսութեան վրայ եւ այնու իր մանուկ հասակէն ուսանի իրերու վրայ նկատողական աչօք հայել ։

Այս պարունակութիւնը մասնաւոր դիտմամբ դասերու բաժնեցինք , ամէն մէկը՝ երեք մասերէ բաղկացեալ . Առաջին՝ իրերու ցանկ եւ անոնց անուն . Երկրորդ՝ այն անուններու համառօտ տեղեկութիւն ։ Իսկ երրորդն է՝ Նօտր գրով դրուած բարոյական առած մը զոր տղան պիտի կարգայ ե գրէ , ձեռագիր օրինակին մէջ վարժուելու հա-

«Մարդկութիւնը ճշմարիտ ազատութեան, գիտութեան, եւ մաքուր բարոյականութեան տանող ճամբան դպրոցն է» ։

«Էկո՛ւր մեր կեանք մեր տղայոց նուիրենք»
Ֆրե՛տերէ՛ Ֆրե՛տօպէլ ։

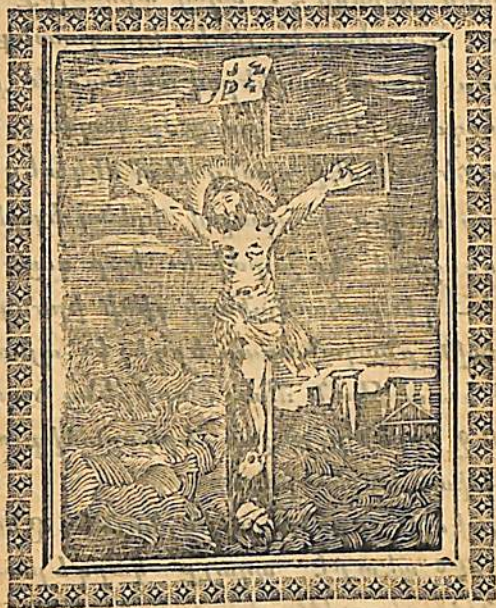
մար : Այս մասը դաստիարակի ընտրութեան կը մնայ աշակերտաց կարողութեան համեմատ՝ ամբողջ՝ կէս՝ կամ մի մաս միայն գրել տալու համար :

Ասոր հետ մէկտեղ կը խնդրուի որ ընթերցարանիս մէջ ըստ հարկին խիստ համառօտ դրուած տեղեկութիւններ՝ դասատուն ինքը ընդարձակէ եւ թող տայ որ տղայք մէն մի դասի վրայ լաւ եւ հիմնաւոր տեղեկութիւն ստանալէն յետոյ յառաջ գնան : Նոյնպէս պահանջել՝ որ դասին մէջ չ'գրուած անուններ իրենք գտնան գրաւոր կամ բերանացի ըսեն . օրինակի համար , ընթերցարանիս մէջ գրուած թուումներէն 'ի դատ՝ աշակերտ ուրիշ ինչ թուումն , կամ պարտիզին մէջ եղած տանձէն , խնձորէն , ծիրանէն և սալորէն 'ի դատ՝ ուրիշ ինչ պտուղ կերած կամ տեսած է , զանոնք անուանել տալ : Այսպէս նաև գոյներու , ձեւի եւ ուրիշ մասերու մէջ : Այս հարցումը՝ տղային ուշադրութիւն միշտ վրան բերելով՝ կ'սկսի մտածել , դտնալ , յիշել եւ իւր պատասխանով ուսուցչին առաջ համարձակութիւն ունենալ , մերթ իսկ հարցնել առանց վախնալու եւ խօսել առանց կակաղելու : Ահա դաստիարակութեան մի ամենակարեւոր մասը՝ որ մեր կըրթութեան մէն մի ընթացից մէջ խիստ ճշտու-

թեամբ կը պահանջուի :

Չորրորդ մասին մէջ դրուած բարոյական փոքրիկ պատմութեանց և ոտանաւորներու օգուտը ինքնին յայտնի է . տղոց տրուելիք խրատներ միշտ օգտակար կը լինի , երբ զանոնք պատմութեամբ եւ օրինակներով աւանդուի՝ քան թէ լոկ նախադասութեանց շարքմը կազմէ : Իսկ ոտանաւորներու մէջ ասոնց հետ մէկ տեղ տղայք յանգաւոր տողեր կարգալով իրենց երգեցողութեան զգացում կը շարժի եւ երբ զայն արդէն ծանօթ եւ դիւրահասկանալի լինի իրենց , յայնժամ կ'սկսին բնականաբար երգել եւ այնու միշտ զուարթ եւ արթուն մնալ , որ իրենց ծաղիկ հասակին մէջ զիրենք ճնշող երկարաձիգ ուսմանց համար խիստ կարեւոր է :

Ինչպէս Այբբենարանին , նոյն եւ ընթերցարանիս մէջ պէտք է տղայք կարգերու բաժնել և ընկերակցութեամբ յառաջ տանել : Ասկայ ոչ միայն տղոց յառաջադիմութեան կարևոր է , այլ նաեւ ուսուցչին ժամանակ եւ դիւրութի կուտայ դասերը մի առ մի բացատրելու եւ ուսանելու օրինաց ճշտութեամբ հսկելու համար :

Ո՛վ դու սուրբ Խաչ լեր օգնական,
Որ ես կարգամ ընթերցարան .

1 . Մարդ

Մարդ՝ մի գը լուխ , մի քիթ ,
մի բե րան , մի ճա կատ . եր կու
աչք , եր կու ա կանջ , եր կու
ձեռք և եր կու ոտք ունի :

Բեր նի մէջն էն՝ լե զուն եւ
ա տամ ներ . ձե ոայ և ոտ նե րու
վը րայ էն մատ ներ , ար մուսկ ,
ճուսկ և կը րուսկ :

Ը սոնք մար դոյ ան
դամ ներ էն :

Երբ մարդ կեն դա նի է , աչք
կը տես նե , ա կանջ՝ կը լը սէ ,

քիթ՝ հոտ կ'առ նու, բե րան՝ կը
խօ սի, կու տէ, կը խը մէ. ձեռ-
ներ կը գոր ծեն, ոտ ներ՝ կը քա լեն:

Մար դիք զա նա զան ա նուն
ու նին. իմ ա նունս է՝

Պահան, եղ բօրս՝ Աբգար, քըրոջս՝ Սարգիս:

2. Անասուուն

Ընա սուեն ներ մար դոց պէս
գը լուխ, քիթ, բե րան, աչք,
ա կանջ, լէ զու և ոտ ներ ու նին:

Ը սոնք իրենց ան դամ
ներն են:

Ը նա սուեն ներ կեն դա նի են
կը շար ժին, ոտ նե րով կը քա լեն,
բե րա նով բան կու տեն, աչքե-
րով կը տես նեն, ա կան ջով կը լը-

սեն՝ բայց չեն ի մա նար, լէ զու
ու նին՝ բայց չեն խօ սիր:

Ը նա սուեն ներ շատ են, ես
ա նոնց մէ քա նի ներ տե սած եմ
և ա նուեն ներ գի տեմ՝

Յի, ել, կու, գար, յէար սրէ են:

3. Թուչուն

Թու չուններ ա նա սուեն նե-
րու պէս կեն դա նի են, կը շար-
ժին, կը թրու չին, գը լուխ, աչք,
ա կանջ, կը տուց, լէ զու, թեւ,
պոչ, և ոտ ներ ու նին:

Ը սոնք ի րենց ան
դամ ներն են:

Թու չուն ներ անա սուեն նե-
րու պէս գետ նի վը րայ չեն մը-

նար, օ գի մէջ և ծառեր ըստ զը
բայ կը թըռ չին ի բենց թեւե
բով, կը լը սեն ի բենց ա կան ջով,
կը տու ցով կու տեն, լեզ ուով
ճայն հա նեն, սա նե բով քա լեն:

Ես շատ թըռ չուն ներ տե սաժ
եմ և զի բենք կը ճա նա չեմ

Ի-ի, անձեղ, ճնճղո-ի, սարի . . . արեւ Են:

4. Բ. յգի.

Բ. յն տեղ ուր շատ ծառեր
և խաղո զի թը փեր կան, ա նոր
այ գի կա սենք: Բ. յ գի նե բեն
շա տեր տան ճի, խըն ճո բի, ծի
բա նի, կե ու սի եւ ու բիշ զա
նա զան ծառեր ու նին:

Բ. սոնք պըտ զա տու
ծառեր են:

Պըտ զա տու ծառեր բեն շա
տեր գար նան մէջ կը ծաղ կին,
ա մա բան կը հա նին և աշ նան
պը տուղ կու տան:

Մեր պար տի զին մէջ շատ
տե սակ պըտ զա տու ծառեր կան.
Ես ա նոնց պը տուղ ներ կե բաժ
եմ և ա նուն ներ գի աեմ:

Գանջ, խնոր, ծիրան, նուշ . . . արեւ Են:

5. Բ. նաւառ.

Կան այ գի ներ, ո բոց մէջ պըտ
զա տու նե բեն ՚ի գատ ու բիշ
ծառեր կան որ պը տուղ չեն տար,
ինչ պէս հա ցի, թե զի, բար տի,
ու ոի և կա զա մա խի ծառ:

Բ. սոնք ան պը տուղ
ծառեր են:

Ըն պը տուղ ծառեր սանն և
շէն քի հա մար են, մար գիք ա-
նոնց մէ, դուռ, սըն տուկ, սե զան,
գը բա սե զան, ա թուռ եւ ու ըիշ
բա ներ կը շի նեն, կը գոր ծա ծեն:

Ըյս ծառէ ըէն մեր այ գի ին
մէջ կան եւ ա սոնք են՝

հայի ծառ, ըիդի ծառ, ուրի ծառ, . . .

6 . Դաշտ .

Դաշ տե ըու վը բայ ա մէն
տեղ ար տեր կան, ար տեր աշ նան
և գար նան կը վա ըեն . ա նոնց
մէջ ցո ըեն, գա ըի, տա ըե կան,
կը տաւառ և ու ըիշ բա ներ կը
ցա նեն:

Ը սոնք սեր մեր են:

Ըր տե ըէն ե լաժ ցո ըէն եւ
տա ըե կան ջա զայ քով կ'ա զան
տուն կը բե ըեն, խը մոր կա նեն,
հայ կ'ե փեն :

Գա ըին ձի ե ըուն կամ տան
հաւե ըուն կու տան . կը տաւա
տէն ձէթ կը հա նեն, գի շեր վա-
ռե լու կամ գոր ծա ծե լու հա-
մար:

Ըյս տա ըի մեր ար տե ըուն
մէջ ցա նե ըենք՝

ցորեն, գարի, գարեխն, կրասար

7 . Ծաղիկ .

Գար նան ժա մա նաի դաշ-
տեր և սա ըեր գե ղե ցիկ ծա-
ղիկ նե ըով կը զար դար ու ին,
ա նուշ հոտ կը բու ըեն:

Ծա զիկ նե րէն ա մե նէն գե.
դէ ցիկ ներն են՝ շու շան, վարդ
եւ մա նի շակ:

Մ. սոնք ի րա բու չէն
նը մա նիր .

Շու շան ըս պի տակ է, բարձր
և եր կար . շու շան լեռ նե բու
վը բայ կը բուս նի:

Վարդ կար միր է, դե զին եւ
ըս պի տակ . վարդ ծա ուի վը բայ
կեւ լէ, վար դի ծառ փուշ ու նի:

Մա նի շակ մուծ կա պոյտէ,
փոքր և հո տաւէտ կը լի նի:

Ես շատ ծա զիկ ներ տե սած
էմ և ա նուն ներ գի տեմ:

յեան ծաղիկ, գինեբուս, կախ . . .

ՄՐ.ՍՆ Բ .

8 . Բնտանիք .

Մէն մարդ տուն և բնտանիք
ունի, տան մէջ կը բնակին՝ հայր,
մայր, մեծ և փոքր տղաքներ, քոյ-
րեր, եղբայրներ, մեծ հայր և մեծ
մայր:

Մ. սոնք բնտանեաց
անդամներ են:

Բնտանեաց մէջի ամէն մի ան-
դամ գործի և աշխատութեան մէջ
է:

Հայր իր մեծ տղաքներով տու-
նէն դուրս աշխատութեան և առ-
ևտուրի կ'երթայ:

Մայր տան մէջի գործեր կընէ,
կար կը կարէ, հաց և կերակուր կը

պատրաստէ, պզտիկ տղայոց խնամ
կը օսանի, եթէ մեծցած են ամէն օր
վարժարան կը խրկէ որ կարդալ
սորվին :

Մեծ հայր եւ մեծ մայր տան
վերակացութիւն կընեն, կը հսկեն,
հրաման կընեն, և ամէնք իրենց կը
հնազանդին :

Ո՛րքե՞սի ո՞ր հօր խրաւը լէ, ե- ո՞ր
օրէնք մի մերժեր :

9 . Հասակ և սեռ

Բնութեանց անդամներ ամէնք
մի հասակ եւ սեռ չունին, անոնց
մէջ կան՝ մանուկ, պատանի, երի-
տասարդ եւ ծեր. այր մարդ, կին
մարդ, աղջիկ, հարս և տիկին :

Մտնք մարդոյս հասակ
եւ սեռ կ'որոշեն :

Երբ մարդ փոքրէ չը քալեր,
չը խօսիր, անոր տղայ կամ մանուկ
կ'անուանենք :

Պատանին տան և հինգ մինչ
քսան տարեկան հասակ կուենայ,
գիտութիւն կամ արհեստ կ'ուսա-
նի :

Երիտասարդ՝ այր կամ կին
մարդ՝ կատարեալ հասակ կուենայ,
կաշխատի, տուն կը պահէ, կ'ամուս-
նանայ, զաւակ կ'ունենայ, ծնօղ
կը լինի :

Երունի մարդիկ հասակնին
տամ ձերմակ մազ կուենան, աշ-
խատութենէ կը դատրին, զիրենք
պահօղ իրենց զաւակներն են որ ի-
րենց ամէն հրաման և կամքը կը
կատարեն :

Ք՞ո՞ր հայր ե- ո՞ր մայր պապուէ ,
որ երկար խոսի ունենաս :

10 . Պաշտօն :

Մարդիկ իրենց մէջ կարգ եւ աստիճան ունին , պաշտօնով եւ գործով , խելքով եւ իմաստութեամբ իրարմէ մեծ եւ փոքր են , ինչպէս՝ Թագաւոր , նախարար , իշխան , զօրապետ , զինուոր , հայրապետ , վարդապետ , քահանայ , վարժապետ , տէր եւ ծառայ , տիկին եւ աղախին :

Ասոնք ժողովրդեան տէր եւ պաշտօնեաններ են :

Թագաւոր ամէնէն մեծ եւ պատուաւոր անձն է , ամէն ոք մեծ եւ փոքր անոր հրամանին տակն է :

Թագաւոր՝ նախարար , իշխան , զօրապետ եւ զինուորներ ունի , որոցմով աշխարհ կը կառավարէ :

Հայրապետ եկեղեցւոյ իշխան եւ հսկողն է . ինքն կ'օրհնէ վարդապետն ու քահանայն , ինքն կուտայ

եկեղեցւոյ եւ ժողովրդեան պէտքեր :

Ուրժապետ աղաքներ կը կըրթէ , դաս եւ խրատ կուտայ :

Տէր եւ տիկին իրենց հրամանին տակ ծառայ կամ աղախին ունին , որք իրենց տան եւ գործերու մէջ կաշխատեն եւ փոխարէն վարձք կառնեն :

Ծառաներ յեր մարմանոց փերերուն հնազանդ եղէ :

11 . Եկեղեցի .

Եկեղեցին աստուծոյ տունն է . այն տեղ մարդիկ կը ժողովին աստուծոյ երկրպագութիւն կը մատուցանեն :

Եկեղեցւոյ մէջ սեղան , աւազան , սկիհ , խաչ , աւետարան , մեռոն , պատկեր եւ այլ շատ նուիրա-

կան բաներ կան, զոր էկեղեցւոյ
սպասք կ'անուանեն:

Եկեղեցւոյ մէջ սեղանի վրայ
խաչ, աւետարան, և պատկեր կը
գնեն, այն տեղ քահանան պատա-
րագ կը մատուցանէ, Ժողովրդեան
սրբութիւն կուտայ:

Դպիրներ մեղեցի, շարական
կ'երգեն:

Մատուցանին մէջ տղայ կը մկր-
տեն, կը մեռնեն, անուն կը գնեն:

Խաչով, աւետարանով, քահա-
նան զժողովուրդ կ'օրհնէ, ճայնով
աւետարան կարդայ և ամէնքը լե-
ռութեամբ ոտքի կայնած մտիկ կը-
նեն:

Յետոյ սուրբ աւետարան համ-
բուրելով ամէն մէկ իր տուն կեր-
թայ:

Աստուած զհարգ սպեղծեր, որ իր անուն
օրհնէ եւ անոր կամայ հնազանդ լինի:

Սարժարան այն տունն է, ուր
տղայք կը ժողովուրին, գրեն, կար-
գան, կըթուծիւն կուանեն:

Սարժարանին մէջ կան՝ գիրք,
թուղթ, գրիչ, կապարգրիչ, մե-
լան, պատկեր, Թանգարան, գրա-
սեղան և ամօռ:

Բոնք վարժարանի
պէտքերն են:

Բմէն աշակերտ վարժարանի
մէջ, գիրք, թուղթ, գրիչ, մելան,
տեղ և նստարան ունի:

Գրքին վրայ կարգալ եւ ուս-
մունք կը սորվի:

Գրչով եւ մելանով թուղթին
վրայ վարժապետին տուած օրի-
նակներ և դասեր կը գրէ:

Կապարգրչով զանազան գը-
ծեր, նկար և պատկերներ կը գծա-
գրէ:

Թ. անգարանին մէջ վարժարանի
գրքեր կը պահէն տղոց կարգալ տա-
լու համար:

Գրասեղանի եւ աթոռի վրայ
աշակերտներ կը նստեն, գրեն կար-
դան ու դաս կառնեն:

Ի մասսայումս զինք ինքուրդներուն
չուսով ի ներսայ օ

—

13. Տուն.

Մ. մէն մարդ իրեն համար ա-
ռանձին տուն ունի, որուն մէջ իր
ընտանիքով կը բնակի:

Տան մը մէջ կան տանտուն,
սենեակ, մտան, հնձան, շտեմա-
րան, բակ, երեսբաց եւ այլու:

Մտնք տան մը այլ եւ
այլ մասերն են:

Տանտուն ընտանեաց նստելու
տեղն է, նորա մէջ Թոնիր վառեն
հաց եւ կերակուր կ'եփեն:

Սենեակի մէջ կը նստեն, հաց
կուտեն քնանան եւ կամ կ'աշխա-
տին:

Մտան հաց, ալիւր, ցորեան,
իւղ եւ ուրիշ ուտելու բաներ կը
դնեն:

Հնձանի մէջ խաղող կը լեցնեն
կը քամեն:

Շտեմարանի մէջ գինի կը խո-
րեն, տանձ, խնձոր, խաղող միւլաղ
կաննեն կը կախեն:

Բակ տան մէջի բաց եւ պարսպ
տեղն է:

Բակի վրայ է երեսբաց եւ ա-
խոռ, ուր ձի, էշ, կով եւ ուրիշ ըն-
տանի անասուններ կը պահեն:

Թէ որ ասպոսած գունը չընէ
չինոզք ի զուր ի աշխարհէ

299

14 . Շէնք .

Ըմէն տուն իրեն շուրջ պատեր ունի, վրան մի առիք, տակ մի յատակ, պատերու վրայ են մեծ եւ փոքր լուսամուտներ, պահարան, թանգարան, իսկ մէջ սեղան, աթոռ, անկողին, աշտանակ եւ վառարան .

Մտնք տան կարասիներ են .

Տան մը պատեր սովորաբար՝ բարէ, աղիւսէ և երբեմն փայտէ կը շինեն .

Պատերու վրայ են լուսամուտներ որ տան լոյս կուտան . ատնք փեղկեր ունին, ցրտի կամ տաքութեան ժամանակ գոցելու կամ բաւալու համար .

Պահարանի եւ թանգարանի մէջ, տան կարասիք, թանկագին

բաներ, զգեստներ եւ դրբեր կը պահեն .

Սեղանի վրայ կ'աշխատին կամ հաց եւ կերակուր կուտեն .

Աշտանակի վրայ ճրագ կը դնեն, որ տան լոյս ապայ .

Ստարանի մէջ փայտ կը դնեն, կրակ կը վառեն .

Ապո-ծոյ շին-ծ ճարտ շի կընար ասիւլ, ասպո-ծոյ ասիւս ճարտ շի կընար շինել .

15 . ԲՈՒԼՏՈՒՐ .

Երբ մենք 'ի բաղաք եւ կամ վաճառատեղ մի երթանք, այնտեղ կը տեսնենք որ մարդիկ զանազան գործով զբաղած են՝ մէկը վաճառական է, միւսը դրամատիրիս, ուրիշմի ալ գրովաճառ, նպարավաճառ, մտովաճառ . եւ մրցովաճառ .

Մտնք առեւտրական մարդիկ են .

Վ յաճառական հետու երկիրնե-
րէ ժողովրդեան պէտք եղած զա-
նազան ապրանքներ իրենց երկիր
կը բերէ և քաղաքը խանութի
մէջ մաս մաս ստակով կը ծախէ:

Դրամափոխ ամէն տեսակ դը-
րամ կառնէ կը փոխէ մեծ և փոքր
դրամի կը դարձնէ, ասիկայ փոխ և
տակասով ստակ կուտայ կրկին ըս-
տանալու համար:

Գրավաճառ գրքեր կը ծախէ:

Նպարավաճառ, մասվաճառ, և
մրգավաճառ՝ իւղ, ալիւր, ցորեան,
միս, միրգ և այլ մարդոյ պէտք ե-
ղած բաներ կը ծախեն:

Աւեր են սոսիս-սոսիս, չէ թէ սոսի-
սոսի . իրէ հայրենի սոսի .

16 . Բ.Տ.Տ.Տ.Տ.Տ.Տ.Տ.Տ.

Բաղաքի կամ վաճառատեղի

մի մէջ ուրիշ այլ և այլ աշխատա-
ւորներ եւս կան, որոնք բոլոր օր
կաշխատին իրենց օրական հաց
զանեւու:

Բոնք կանուանին՝ երկաթա-
գործ, ոսկերիչ, կօշկակար, դեր-
ձակ, կտաւագործ, հիւս եւ որմ-
նագիր:

Բոնք արհեստաւորներ են:

Երկրագործ՝ բահ, փայտատ,
խոփ, արօր, տապար եւ ուրիշ եր-
կաթեայ գործիքներ կը շինէ:

Ոսկերիչ՝ խաչ, մատանի, գինդ,
վզնոց և այլ արծաթեայ և ոսկեայ
զարդեր կը պատրաստէ:

Կօշկակար՝ ամէն կարգի մար-
դոց համար, զանազան տեսակ կօ-
շիկներ և հողաթափներ կը կարէ:

Դերձակ՝ հալաւ կը շինէ, մկրա-
տով ձեւէ կը կարէ:

Կտաւագործ՝ թել կը փոխէ:

Տինամ կրնէ եւ կաաւ կը դործէ :
 Տիւս՝ փայտ կը տաշէ, կ'ուղ-
 ղէ, անորմէ դուռ, պատուհան,
 գրասեղան եւ ամթող կը շինէ :
 Արմ'նադիր՝ Տիմը կը ձգէ, լա-
 բով պատ կը շարէ, քարէ եւ սղ-
 իւսէ տուն կը շինէ :

Աշխարհի-ն շարք երջնիկ կեն,
 աշխարհի բան չը պիտի :

--

17 . Երկրագործ .

Երկրագործներ գիւղերու մէջ
 կը բնակին, երկիր կը մշակեն, կը
 վարեն : կը ցանեն իրենց քրտին-
 քով ցորեան՝ հաց կը վաստակին :

Երկրագործներ ունին ոչխար,
 կով, էգ, գովէշ, ձի, էշ, սայլ,
 արօր եւ գուլթան :

Ըստնք իրենց ստացուածներն են :

Երկրագործի այս ստացուած-
 ներ ամէնն եւս կարեւոր են եւ ի-
 րեն մշակուածեան համար պիտանի :

Աջխարներ եւ կովեր՝ գառ եւ
 հորթ կը ծնին, գեղացւոյն՝ կաթ,
 բուրդ, միս եւ կաշի կուտան :

Եղն ու գովէշ՝ լուծ կը քա-
 շեն, հող կը վարեն, սայլերով կա-
 լին մէջ որայ կը բերեն, կը ման-
 րեն, ցորեան եւ յարդ կը պատրաստ-
 անն :

Չին եւ էշ, բեռ կը կրեն, կը
 հեծնուին :

Իսկ արօր եւ գուլթան այն
 գործինէ, որով երկրագործ երկիր
 կը վարէ՝ ցորեան, խոտ եւ սւրիշ
 սերմեր ցանելու համար :

Ոչ որ ի՞նչ արօրով հարստանալ, ի՞նչ
 մտք ինչ բանէ, ինչ հայրենի ստամ :

18 . Կալուած .

Գեղի մի շուրջ կամ իր մօտա-
կայ դաշտերուն մէջ ուրիշ շատ
ստացուածներ կան, որոցմէ երկրա-
գործ կամ գեղացիին պտուղ կը բա-
ղէ, որ ասոնք են՝ այգի, անտառ,
խոտնոց, արտ, աղբիւր, դաշտ,
ձոր եւ սար:

Ասոնք իրեն կալուածներն են:

Երբ գարուն կուգայ, այգին,
անտառ, խոտնոց, դաշտ, ձոր եւ
սար ծլին, ծաղկին, գեղեցիկ հոտեր
կը բուրեն:

Աշուն գալուն պէս այգին իր
պտղատու ծառերէն զանազան պը-
տուղներ՝ խկ որթատունկէն՝ խա-
ղող եւ անուշ գինի կուտայ:

Անտառ վառելու, կամ տուն
ու գործի շինելու համար վայտեր
կը հասցնէ:

խոտնոց անասուններուն ձմե-
րան կերակուր կուտայ:

Աղբիւր՝ արտ ու այգին կը ջը-
րէ, մարդոց և անասուններուն խը-
մելու ջուր կուտայ:

Գաշտն ու արտեր ուտելու
հաց կը հասցնեն:

Սարեր ու ձորերն՝ ոչխարաց
շրջելու և արածելու տեղերն են:

Ո՞՞՞ յետն ի հաճ՝ յոյս ի խաչ,
ո՞չ յաջողեաց՝ երկնից ո՞ջ:

19 . Տուրեր .

Երկրի վրայ ամէն տեղ ջու-
րեր կան, ասոնք տեղ մը քիչ, տեղ
մը շատ են, կան որ կը վազեն եւ
կան որ դատրած կեցած են:

Այս ջուրեր այլ և այլ անուն
ունին և ասոնք են՝ ծով, լիճ, գետ,
վտակ, առուակ եւ աղբիւր:

Ծով երկրի ընդարձակ տեղե-
րուն վրայ ժողովուած և դատարած
ջուրերն են, երբ ասոնք շատ փոքր
լինին և մեծերուն հետ հաղորդու-
թիւն չունենան՝ լիճ կըսուին :

Գետեր այն առատ ջրերն են՝
որ շարունակ վազելով ծով կը
թափին :

Մզբիւրներ գետնէն ելած
փոքրիկ ջրերն են որ առուններու
մէջ իյնալով վար կը վազեն ու գե-
տերուն հետ կը խառնուին :

Գետի և ազբիւրի ջրեր քաղցր
են, իսկ ծովին եւ լճին դառն ու
բնաւ չեն խմուիր :

Ան աղբիւրէն յորմէ ջուր կը խմուի, նորա մէջ
որ մի յգեր, իւր հայրէնի առած :

20 . կենդանիներ .

Գեղի մէջ կամ լեռան և դաշ-

տերու վրայ զանազան կենդանի-
ներ կան, ասոնցմէ՝ եզ, կով, գոմէշ,
ձի, էշ, ոչխար, շուն եւ կատու,
ընտանի են :

Իսկ արջ, գայլ, առիւծ, վայրի
ոչխար, եղնիկ, աղուէս եւ նապաս-
տակ վայրի կենդանիներ են :

Ընտանի կենդանիներ ամէն
ևս օգտակար են մարդոյս :

Իայց վայրի կենդաններ բնաւ
օգուտ մի չունին, անոնցմէ շատեր
մարդոց և ընտանի անասուններուն
կը վնասեն :

Մռիւծ եւ արջ՝ պատառօղ են,
գայլ՝ յախշտակիչ :

Մզուէս՝ խորամանկէ, օձ թիւ-
նաւոր :

Գուն աղբիւրն ինչ որ ընէ,
աղբիւրէն նոյն իւր գոնէն :

21 . Թ. Ռ. Շ. Ու. Ն. Ն. Ե. ր .

Ուրիշներ կան, որոնք թեև եւ փե-
տուր ունին, ծառերու եւ բարձր
տեղերու վրայ բոյն կը շինեն .

Մտնցմէ մեր հայրենեաց մէջ
կը գտնուին՝ կռուակ, արօս, կա-
բաւ, ցին, կռիկ, անձեղ, ծիծեռ-
նիկ, սարեակ, ճնճղուկ, սոխակ,
որ ե ուրիշ շատեր :

Մտնք Թռչուններ են :

Թռչուններէն քանիներ մարդոց
նահարաններու քով առիքի կամ
լատերու մէջ բոյն կը դնեն՝ ինչ-
էս՝ սարեկ, ճնճղուկ, ծիծեռնիկ :

Բանիներ ծառերու վրայ՝ ինչ-
էս՝ կռիկ, անձեղ, ցին եւ սոխակ :

Իսկ շատեր լեռան, դաշտերու եւ
տափերու մէջ՝ կռուակ, կաբաւ,
որ ե ծովային շատ Թռչուններ :

Հաւեր, սիրամարգ եւ հնդկա-
հաւ, տեսակ մը Թռչուններ են,
բայց Թռչիլ չեն կրնար, միշտ մար-
դոց բնակարաններու մէջ կը մը-
նան, կուտ կուտեն : ձու կածեն եւ
անոնց կերակուր կը լինին :

Երբ հաւեր ջուր խնի դեպի սպասու-
իւն նային, կըսէ հայրենի առած :

Մ. Մ. Մ. Գ .

ԽԱՌՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

22 .

Բոլոր կենդանի արարածոց մէջ
մարդն է միայն որ անմահ հոգի մե-
ռնի եւ կրնայ՝ խորհիլ, խօսիլ, գըր-
րել, կարդալ, ուսանիլ եւ ուսու-

ցանեւ, հասկնալ ու հասկցնեւ :

Մտնք աստուծմէ մարդոյս
տրուած պարգեւներ են :

Մարդոյս խօսքեր՝ բառերէ,
բառեր՝ վանկերէ եւ վանկեր՝ գրե-
րէ կը շինուի :

Խօսելու և գրելու համար զա-
նազան կանոններ կան, որոց Բերա-
նանութիւն կը ըսուի :

Վերականուածեան մէջ միայն
ուծ տեսակ բառեր կան, որոնք
երարու քով գալով ամէն կերպ
խօսքեր կը շինեն :

Մտնց ուծ մասունք բանի
կըսուի որ աստնք են :

Անուն, տերանուն, բայ, տերբայ, նախադրու-
թիւն, մակբայ, շաղկապ եւ յայնարիութիւն :

Մեր ազգ չորս անգամ Թագա-
ւորութիւն ունեցաւ և ըսուեցաւ՝
Հայկազանց՝ Մըշակունեաց՝ Բագրա-
տունեաց և Ռուբինեանց Թագաւո-
րութիւն :

Մտնք ընդ ամէն գրեթէ ե-
րէք հազար տարւոյ չափ տեւեց, և
ուծսուն Թագաւոր ունեցաւ :

Հայկազանց տէրութիւն սկսեց
մեր հայկ նահապետէն որոյ անու-
նով մենք Հայ ըսուեցանք :

Հայկէն յետոյ երեւելի եղան՝
Մրամ և Տիգրան որ շատ երկիրնե-
րու տիրեցին :

Մըշակունեաց Թագաւորու-
թիւն սկսեց յաղարշակէն, ասիկայ
շատ կարգադրութիւններ ըրաւ :

Մբգար մեր տէր Յիսուս Վրիս-

տոսին հաւատայ, հայաստանի մէջ
քրիստոնէութիւն մտցուց:

Սուրբ Գրիգոր լուսաւորիչ,
Տրդատ Թագաւորին հետ մեր ազ-
գին մէջ քրիստոնէութիւն տարա-
ծեցին:

Սուրբ Սահակ եւ Մեսրոպ
հայերէն գրեր գտան վարժարան
բացին ու սարվեցուցին:

Սուրբ Սարգան մամիկոնեան
պարսից հետ կռուեցաւ մեր սուրբ
Եկեղեցւոյ և կրօնի համար:

Սահան, Սուշեղ, Գայլ վա-
հան, սուրբ Սարգանի պէս քաջ
զօրակիաներ էին:

Բագրատունեաց Թագաւորու-
թիւն սկսեց Մշտտ առաջինէն եւ
ունեցաւ ինն Թագաւորներ որոնք
Ընի քաղաք շատ զարդարեցին:

Ռուբինեանց Թագաւորութիւն

սկսեց Սիլիկիոյ մէջ. իր երեւելի
իշխաններ և Թագաւորներ են:

Ռոբէն, Թորոս, Լէոն, Հելուս, Ե-Օլն:

Մ. յն երկիր որուն վրայ մեր հայ
ազգ կը բնակէր, անոր հայոց սուն
կամ Հայաստան ըսուեցաւ:

Հայաստանի մէջ մեծամեծ նա-
հանգներ, ծովեր, գետեր, լեռներ,
քաղաքներ եւ վանքեր կան:

Մտնք հայոց երկրի մասերն են:

Հայաստան երկուքի կը բաժ-
նուի, մեծ հայք եւ փոքր հայք,
մեծ հայք տասն և հինգ նահանգներ
եւ հարիւր իննսուն գաւառներ
ունի:

Հայաստանի ծովերն են՝ Վանայ
ծով, Գեղամայ ծով, Որսիայ ծով:

Գլխաւոր գետերն են՝ Եփրատ,
Տիգրիս, Երասխ, Ճորոխ, Վաւր եւ
Ալիս :

Լեռներէն երեւելի են՝ Մասիս,
Արագած, Նպատ, Ճաղկաց լեռ, Վա-
րագայ լեռ եւ Արոտս լեռ :

Նշանաւոր քաղաքներ եղած են
Վան, Մուշ, Կարին, Տիգրանակերտ,
Սիս, Սեբաստիա, Կարս, Արտաշատ,
Վաղարշապատ եւ Անի, որ այժմ ա-
ւերակ է :

Երեւելի վանքերն են .

Էջմիածին, Երոստէճ, Մշոյ սուրբ Կարապետ,
Աշտնար, Վարագ, Լիճ Ե-Կոռոյ Անպարներ :

25 .

Աստուած երկինք եւ երկիր վեց
աւուր մէջ ստեղծեց, ամէնէն յե-
տոյ ըրաւ մարդ՝ Ադամ, որ բոլոր
ազգաց նախահայր եղաւ :

Ադամայ ցեղէն յառաջ եկան՝
Ենոք, Նոյ, Աբրահամ, Իսահակ եւ
Յակոբ նահապետներ . Մովսէս, Յե-
սու, Դաւիթ, եւ Մարգարէնք :

Ասոնք Աստուածապաշտ ընտիր
եւ սուրբ մարդիկ էին :

Ենոք եւ Եղիա իրենց սրբու-
թեան համար մարմնով երկինք
վերացան :

Նոյ Աստուծոյ հրամանաւ տա-
պան շինեց, իր ընտանիքով եւ շատ
մը կենդանիներով ջրհեղեղէն ա-
զատեցաւ :

Աբրահամ նահապետ իսրայէլա-
ցւոց ազգին հայր եղաւ, Աստուած
զինք օրհնեց ու իր ցեղը շատցուց :
Իսահակ՝ հայր Աբրահամին զա-
ւակներ . Յակոբ՝ Թոռ :

Յակոբ նահապետէն իսրայէլա-
ցւոց տաների ու ցեղ յառաջ եկան :

Մովսէս Աստուծոյ հրամանաւ
խորայելացիք փարաւօնի գերութե-
նէն ազատեց և իր յաջորդ Յեսուին
ձեռօք աւետեաց երկիր տարաւ :

Իսաիթ մարգարէ՛ և խորոյելա-
ցւոց թագաւոր եղաւ . իր որդին
Սողոմոնն Աստուծոյ մեծագործ տա-
նար մի շինեց :

Մարգարէներ Աստուծոյ հրա-
մաններ ժողովրդեան կը բերէին,
Յիսուս փրկչի աշխարհ գալուսն
համար եւս մարգարէացան :

Մարգարէից գլխաւորներ
ասոնք են՝

Եսայի, Երեմիա, Եւեմէլ, Դանիէլ :

26 .

Հայր Աբրահամին ցեղէն ծնաւ
Աստուածորդին Յիսուս, որ մարգ-
կային փրկութեան համար աշխարհ
եկաւ և զմեզ սատանայի գերութ-
նէն ազատեց :

Յիսուս տասներկու աշակերտներ
ուսներ, Պետրոս, Անդրէաս, Յակոբոս,
Յովհաննէս, Փիլիպպոս, Բարդուղի-
մէոս, Թովմաս, Մատթէոս, Յակոբոս
աւփեայ, Թադէոս, Սիմովն և Յուդա :

Ասոնք իր առաքեալներն էին :

Յիսուս իր աշակերտներով շը-
րէաստանի մէջ կը շրջէր, եւ երկ-
նից արքայութիւն կը քարոզէր :

Այս քարոզութեան մէջ շատ
հրաշքներ ըրաւ, կոյրեր լուսաւո-
րէց, կաղեր քալեցուց, հիւանդներ
բժշկեց եւ մեռեալներուն յարու-
թիւն տուաւ :

Իայց հրէից քահանայապետներ
ու փարիսեցիներ իր աշակերտ Յու-
դայի մատնութեամբ զինք բռնե-
ցին, չարչարեցին և ՚ի խաչ հանին :

Յիսուս երէք օր գերեզմանի մէջ
մնալէն յետոյ յարութիւն տուաւ

շատերուն նորէն երեցաւ . քաջա-
լերեց եւ երկինք համբարձաւ իր
սիրելի աշակերտաց առաջ :

Յիսուսի քարոզութիւններ գը-
րեցին չորս աւետարանիչներ :

Մարկոս , Մարտիոս , Լուկաս եւ Յովհաննէս :

27 .

Աշխարհի վրայ ամէն ոք բը-
նական պարտականութեան եւ Աս-
տուծոյ օրինաց տակ է :

Ամէն մարդու պէտք է ճանա-
չել , պաշտել , սիրել , օգնել , խնամ
տանել , այց ելնել , ներել , ողորմու-
թիւն տալ :

Աստուած այսպէս կը պահանջէ .

Մարդիկ Աստուծմէ ստեղծուե-
լուն համար պարտաւոր են՝ ճանա-
չել զինք , պաշտել իւր անուն եւ
ի սրտէ սիրել զԱստուած :

Սոյնպէս մարդիկ ընկերական
լինելուն պարտաւոր են՝ զիրար սի-
րել , տկարներուն օգնել , զրկեալ-
ներուն պաշտպան լինել , անտէր-
ներուն խնամ տանել , հիւանդաց
այց ելնել , աղքատաց ողորմութիւն
տալ , ներել իրենց դէմ մեղանջօղ-
ներուն :

Ասոնք քրիստոնէական կրօնի եւ
եկեղեցւոյ ուսումն է՝ որ կաւանդէ
մեզ Աստուածաշունչ սուրբ գիրք :
Քրիստոնէական եկեղեցին եօթն
խորհուրդ ունի , որ ասոնք են՝

Միքսո-լիւն , Դրոյճ , Ապաշխարո-լիւն ,
Հալլոգո-լիւն , Պսակ մսոսնո-լիւն ,
Չեռնարբա-լիւն , Վէրձին օճոսն :

28 .

Աստուծոյ արարածոց մէջ ա-
մէն բան իրեն կարգ , ասհման եւ
օրէնք ունի :

Մ.րեւ ամէն օր արեւելքէն կել
լէ և արեւմուտք կը ծածկուի մեզմէ .

Մ.րեւ լոյս և տաքութիւն ու
նի, լուսով ամէն բանին գոյն կու
տայ, տաքութեամբ կենդանիներ և
բոյսեր կաճեցնէ :

Մ.սաղեր արեւի առատ լոյսէն
կը ծածկուին, ցորեկ ժամանակ
լոյս չեն տար :

Մ.րեւին այս տաքութիւն ծո
վերէն և երկրի թաց տեղերէն շո
գի կը հանէ օդին մէջ . ասոնքեն
որ երկնից երես ամպ կը դառնան և
ծանրանալով կաթիլ կաթիլ վար
կը թափին՝ որուն անձրեւ կըսենք :

Մ.նձրեւի այս կաթիլներ ձիւն կը
դառնան երբ ձմեռ կամ ցուրտ լինի :

Մ.նձրեւ ու ձիւն եկած ժամա
նակ հողի կամ սարի ծակերու մէջ
կը մտնան ու տեղէմը դուրս կու
տան՝ որուն աղբիւր կը սենք :

Չոր անհամ անհոս է - անգոյն է :

Եօթն օր մի շաբաթ է, չորս շա
բաթ մի ամիս . իսկ տարին տասներ
կու ամիս՝ յունվար, փետրվար,
մարտ, ապրիլ, մայիս, յունիս,
յուլիս, օգոստոս, սեպտեմբեր,
հոկտեմբեր, նոյեմբեր, դեկտեմբեր :

Մ.սոնք ամիսներու անուաններն են :

Տարին չորս եղանակ ունի՝ ձը
մեռ, դարուն, ամառ, աշուն :

Չմեռուան մէջ կիշնան՝ գեկ
տեմբեր, յունվար, փետրվար, ա
միսներ որ սաստիկ ձիւն և ցուրտ
կը վինի :

Գարնան մէջն են մարտ, ապ
րիլ, մայիս . այս ամիսներու օրեր
հետզհետէ կը տաքնայ, ծառեր կը
ծաղկին, ամէն տեղ խոտերով և գե
ղեցիկ ծաղիկներով կը զարդար
ուին, անուշ հոտ կը բուրեն :

Ըմառուան մէջ կիւնան՝ յու-
նիս, յսւլիս, օգօստոս ամիսներ.
այս ժամանակ օգ սաստիկ կը սաք-
նայ ծառերու պտուղներ եւ երկրի
բերքեր կը հասնին:

Մշնան եղանակ սեպտեմբեր,
հոկտեմբեր, նոյեմբեր ամիսներն են,
երկրագործ իր հունձեր այս ժամա-
նակ կը ժողվէ, կամբարէ, ձմերան
ցուրտերուն մէջ ուտելու պաշար
կը պատրաստէ:

Ո՛վ որ ամառ չաշխատի, յմեռան
մէջ սովէն պիտի քանջի:

Երբոր մենք դաշտի, սարի,
ծառի, թռչուններու կենդանեաց
եւ երկրի ամէն բաներու վրայ կը
նայենք՝ կը աեսնենք որ մէկը կա-
նաչ, մէկը կարմիր, մէկը տեղին,

կապոյտ, սէւ, սպիտակ կամ նախ-
շաւն է:

Մտնք գոյներ են:

Կարմիր է արիւն, կանաչ է խոտ,
տեղին է ոսկին, կապոյտ է երկինք,
սէւ է ածուխ, սպիտակ է ձիւն,
նախշուն է թլթեռնիկ:

Կանաչ են՝ ծառեր, տերեւներ.
Կարմիր է՝ խնձոր, կեռաս,
Տեղին է՝ նարինջ, սերկէիլ.
Սէւ է՝ մուր, ածուխ, մելան.
Սպիտակ է՝ բամպակ, ալիւր, ձիւն:

Ի՞նչ գրի իշեր՝ նախշուն են, իշերն
սպիտակ, գրեր՝ սէ - օ

Երկրի վրայ շատ բաներ կան
որոնք զանազան տեսակ են և երևոյ-
թով իրարու չեն նմանիր:

Ըստնք՝ կան որ կլոր, կան որ
քառակուսի, կան որ սրածայր,
ծուռ կամ շխտակ են:

Ըստնց ձեւ կըսուի:

կլոր է գնդակ, քառակուսի է
աղիւս, սրածայր է ասեղ, ծուռ է
կոտոշ, շխտակ է քանոն:

կլոր է՝ ընկոյզ, կաղին, խնձոր:
քառակուսի են դռներ, պատ-
տուհաններ, գրասեղաններ:

Սրածայր են նիզակներ, բլեւներ:

Ծուռ և շխտակ են բարտի, թե-
ղի, և պողատու ծառեր:

Մեր քան դռներ՝ աստիճանի, պարտ-հաններ՝
կամարայն, պարեր՝ բարձր եւ շխտակ են:

Ընն ամէն բաներ՝ ինչ որ մենք
սքքով կը տեսնենք, երբ ձեռքով շո-
տակենք կը գտնենք որ նորա ծանր

թեթեւ, թաց, չոր, կարծր, կակուղ,
տաք, պաղ, հաստ կամ բարակ են:

Ըստնք տեսածներուս կշիռ և
որակաութիւն կը ցցեն:

Ստանք է կապար, թեթեւ է փե-
տուր, թաց է ծառ, չոր է խիւ,
կարծր է անդամանդ, կակուղ է
խրմոր, տաք է արեւ, հաստ է գե-
րան, բարակ է մազ:

Ստանք է երկաթ, քար, մետաղ:
Թեթեւ է փետուր, բամպակ,
թաց է ծառ, ծաղիկ, խոտոց:
կարծր է քար, պողովատ:
հաստ է սիւն, նեւ:
Բարակ է թել, ասեղ:

Բարձր է Տէր, շատր՝ քան է՝ Էրէ:
Բարձր է՝ աստիճան:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՓՈՔՐԻԿ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԵՒ ԵՐԳԵՐ

Փոքրիկն Վահան .

Փոքրիկն Վահան իր ծնողաց մէկ հատիկ
զաւակն էր . ասիկայ իր մանուկ հասակին մէջ
կը տեսնէր շատ անգամ այն տղաքներ , որոնք
խումբ խումբ վարժարան կերթային և շատ կը
ցանկայր որ ինքն եւս անոնց հետ խառնուի :

Ասոր համար միշտ տուն դառնալով կը հար-
ցնէր իր մօր — Ծա՛ծա Ծա՛ծա ես ե՞րբ վարժարան
պիտի երթամ — երբ հինգ տարեկան լինիս ,
որդեակ , կըսէր մայր իրեն . — բայց ե՞րբ հինգ
տարեկան պիտի լինիմ — տակաւին երկու ամիս
կայ՝ ըսաւ օր մը իր մայր : Վահան այնուհետեւ
լուռ կեցած էր և անհամբերութեամբ կ'սպասէր :

Վահանի տարիք :

Մայիսի տասն էր՝ Վահանի հինգ տարին
լրացաւ : Մայր առաջուց ըսած էր իրեն որ եր-
կորոգ օր վարժարան պիտի երթայ : Վահան շատ
ուրախութեամբ լսեց զայս և անհամբեր կ'սպա-
սէր թէ ե՞րբ օրը կը մթնի և ե՞րբ առաւօտ կը
լինի : Այն օր Վահանին համար շատ երկարե-
ցաւ : Բոլոր ժամանակ կը մտածէր թէ ինք ա-
ռաւօտ վարժարան պիտի երթայ , ուստի և ուրա-
խութենէն շփոթած էր , ինքիւրեն պատրաստու-
թիւն կը տեսնէր , վրայ գլուխ կը մաքրէր , հաց
կը կապէր , Քերական կը պատրաստէր :

Այսպէս օրը մթնաւ . Վահան իր ծնողաց
հրմանաւ երեկոյեան աղօթք ընելով անկողին գը-
նաց , բայց քուն չէր տաներ : Երկար մնալէն
յետոյ հազիւ թէ քիչ մը քնացած էր յանկարծ
վեր թռաւ , արթնցաւ , հարցուց՝ — Ծա՛ծա Ծա՛ծա —
տակաւին չէ՞ լուսացեր , չէ՞ զաւակս ըսաւ մայր ,
կէս գիշեր է և մինչեւ առաւօտ շատ ժամանակ
կայ :

վահան անկողնոյ տակ սողաց , քնացաւ ,
բայց երկու ժամէն նորէն արթնցաւ , կանչեց՝
—Տա՛Տա Տա՛Տա— չէ զաւակս , ըսաւ մայրն , քնիր
քեզ առաւօտ շուտով ձայն կուտամ . —Վպա
եթէ քնանաս շուտով չարթննաս— չէ , չէ , քնիր
և ապահով եղիր :

Վահան վարժարան երթալու
կը պատրաստուի :

Վերջապէս առաւօտ եղաւ , վահան իր մօր-
մէն շուտ վեր ելաւ , հալաւներ հագաւ , անհամ-
բերութեամբ ասդին անդին կը վազէր , —Տա՛Տա
Տա՛Տա— վարժարանի ժամանակ չէ՞— չէ զաւակս
ըսաւ մայր , տակաւին երկու ժամ կայ :

Հետզհետէ ժամանակ կը մօտենար , վար-
ժարան գացող տղայոց ձայներ դրսէն կը լսուէր :
Վահանի ծնողք նոր և գեղեցիկ հալաւներ հագ-
ցուցին իրեն : Հաց և քերական արդէն պարաստ
էր : Քալէ ըսաւ հայրը վահանին , ահա ժամա-
նակէ : Փոքրիկ տղան ուրախութենէն շփոթեր էր՝

շուտով իր ծնողաց ձեռքը պագաւ , որ զինք Աս-
տուծոյ յանձնեցին ու անէն դուրս վազեց , հօր
առաջ ինկաւ , այն փոքրիկ ու սիրուն ընկերնե-
րուն հետ յառաջ քալեց : Ա՛խ որչափ ուրախ
էր վահան , ո՛րչափ ուրախ էին նաև իր ընկեր-
ներ , որ իր շուրջն առած դպրոց կ'երթային :

Առաջին օր 'ի վարժարան .

Այս ուրախութեամբ վահան վարժարա-
նին դուռը հասաւ և զայն տեսնելով սիրտը ար-
րօփաց : Բոլոր տղայք փոքրիկ վահանին կը նա-
յէին՝ երբ հօրը հետ ներս մտաւ եւ վարժապետին
ձեռքը պագաւ : Վարժապետ զինքը գորովանօք
ընդունեց , իր անունը հարցուց , հետոյ իլէն տեղ
եւ ընկեր որոշեց վարժարանին մէջ :

Վահանի բարի սովորութիւններ .

Վահան 'ի մանկութենէ ծնողաց բարի դաս-
տիարակութեամբ մեծցած տղայ մի էր : Վար-
ժարանին մէջն ևս նոյնպէս ազնիւ և բարի է .

դաւ : Ամէն օր վարժարան կ'երթար, իր որոշեալ
տեղ լուռ և հանդարտ կը նստէր, դաս կը սեր-
տէր, քաղուածք կընէր, երբ չը գիտնար իր քո-
վի ընկերներուն կը հարցնէր, որք իրեն պէս բա-
րի տղաքներ էին :

Վահան այս կերպով քիչ օրէն քերական և
Նթերցարան լմնցուց : Աւթ տարեկան էր համա-
ռօտ Սրբազան Պատմութեան և Աւետարանի դա-
սեր առաւ : Վարժապետ իր այս ջանքը տեսնե-
լով զինք շատ կը սիրէր, մանաւանդ երբ իր տը-
ռած խրատներ ճշտութեամբ կը կատարէր :
Միշտ հանդարտ, բարեբարոյ և ազնիւ էր իր ըն-
կերներ կը սիրեր, բնաւ չէր ուզեր որ մէկը չա-
րութիւն ընելով յանդիմանութիւն կամ պատիժ
կրէ : Ամէն օր երբ զբօսանքի կ'երթային կամ
ըստ սովորութեան անմեղ խաղեր կը խաղային,
ընկերներուն ըրած պակասութիւններ ծածկել կը
ջանայր և անոնց շուտով կը ներէր :

Վահան ասոնցմէ 'ի զատ ուրիշ առաքինու-
թիւններ ալ ունէր : Ամէն անգամ վարժարանին

մէջ իր աղքատ ընկերներուն բաժին կը հանէր՝
հացէն կամ այն պտուղէն՝ յորմէ նոքա չունէին,
օր մը այս պատճառաւ քաղցած մնաց, բայց հոգ
չէր : Վահանի վրայ գլուխ միշտ կոկիկ և մաքուր
էր, իր դասագիրք, թուղթ, գրիչ և մելան,
զգուշութեամբ կը գործածէր : կը ջանար որ ա-
նոնց համար վարժապետէն կամ ծնողքէն յանդի-
մանութիւն չը լսէ :

Ամէն երեկոյ երբ վարժարանէն տուն կը
դառնայր, իր առաջի գործն էր՝ ծնողաց ձեռքը
պագնել և ցոյց տալ անոնց իր այն աւուր առած
դասերը, որոնք կրկին և կրկին տան մէջ ևս կը
սերտէր և բնաւ պարապ զբօսանքի ետևէ չէր իյ-
նար : Վահան ինչպէս իր դասերուն՝ նոյնպէս և իր
պարտականութեանց մէջ անձնուէր էր : Ամէն օր
առանց չայր Տէր ըսելու հացի չէր նստեր, առանց
աղօթքի չէր քնանար : Արդէն ամէն անգամ իր
ծնողաց հետ Ակեղեցի կ'երթար, այն տեղ լուռ և
հանդարտ ծունր կը դնէր : Յետոյ ծնողաց հետ
պարկեշտութեամբ տուն կը դառնար և անոնց ամէն
հրամանը կը կատարէր :

չետզհետէ Վահանին ուսմունք և հասակը մեծցաւ տասն վեց տարեկան եղած ժամանակ դեզեցիկ քննութիւնն մի տուաւ, իր վարժապետէն ժրջանակ և դպրոցի հոգաբարձուներէն ոսկեզօծ խաչ մի առաւ 'ի պարգև և շատ գովեստներ լըսեց ամէն մարդէ: Իր ծնողք այն ատեն զինք աւելի շատ սիրեցին, իր նորանոր ուսմանց համար շատ ծախքեր ըրին. մինչեւ վերջապէս Վահան երբ մեծցաւ իր աշխատութեամբ ուսեալ, հայրենասէր և ընտիր քաղաքացի մի եղաւ:

Գառնիկ եւ Մարիամ:

Գառնիկ և Մարիամ բարեպաշտ ծնողաց զաւակներ էին, իրենց պարկեշտութեան և հնազանդութեան համար ամէն մարդ զիրենք կը գովէր և հօր և մօր երանի կուտար: Գառնիկ իր ծընողքէն ուսեալ բարի սովորութիւններ ունէր, ամէնէն աւելի դուռ զարնող աղքատաց միշտ հայց և կերակուր կուտար: Մարիամն ալ երբեմն իր

ձեռագործներէն թաշկինակ կամ ձեռնոց մի կուտայր անոնց ձմերան ցուրտերուն մէջ:

Օր մը այս աղնիւ տղայոց մայր հիւանդացաւ, տան մէջ լուսութիւն ու տխրութիւն տիրած էր: Գառնիկ և Մարիամ ալ ուրախութիւն չունէին: Ամէն բան ձգած հօր հետ մօր անկողնոյ քով նստեր իրենն օգնութիւն և մխիթարութիւն կուտային, բայց 'ի զո՛ւր: Մօր հիւանդութիւն երթալով կը ծանրանար, բան մը ուտել չէր կրնար, ձայն ալ սկսաւ նուազիլ:

Գառնիկ և Մարիամ իրենց հօր հրամանաւ տան մէկ սենեակի մէջ առանձնացած, ծունկ դըրին և լալով Աստուծմէն օգնուի խնդրեցին:

Աստուած իրենց աղօթք լսած էր, երկրորդ օր ուրախութեամբ տեսան որ մայրերնին հետքահետէ կ'առողջանար: Քիչ օրէն անկողնիէն վեր ելաւ ու գործի սկսեց:

Աստուած բարի տղայոց ձայն կը լսէ, եւ երբ իրեն կանչեն օգնութեան կը հասնի:

Տիգրան .

Օր մը Տիգրան երբ վարժարանէն տուն կը դառնար, ճանապարհի վրայ գեղեցիկ զմելի մի գտաւ, որ ուրախութեամբ գետնէն վեր առնելով՝ լաւ մը տեսնելէն յետոյ գրպան դրաւ ու ճամբան շարունակեց : Քիչ մը յառաջ երթալով երբ տեսաւ մարդ մը որ առդին անդին դառնալով բան մը կը փնտռէր, իսկոյն իմացաւ որ զմելին կորսնցնող պիտի լինի, շուտ մը անոր քով վազեց ու հարցուց թէ ի՞նչ կը փնտռէ : Երբ իմացաւ որ զմելին տէրն է՝ գրպանէն հանելով անոր տուաւ :

Տիգրան բարի սիրտ ունէր, պատուոյ և հաւատարմութեան դէմ բնաւ չէր մեղանչեր :

Վարդ .

Վարդ անուկով տղայ մի կար դպրոցի աշակերտաց մէջ . Սա օր մը վարժարանի կանոնաց դէմ ծանր յանցանք մի գործեց : Վարժապետ իր

այս յանցանաց համար երբ իրեն հարցափորձել կ'ուզէր, Վարդ առանց իր յանցանքը Վարժապետէն ծածկել ջանալու, աչքեր գետին խոնարհած ճշտութեամբ իր յանցանքը խոստովանեցաւ և ներում խնդրեց :

Վարժապետ Վարդին այս խոստովանութի անսնելով՝ քանի մի խրատներ տալէն յետոյ՝ իսկոյն ներեց իրեն և իր տեղ ճամբեց :

Վարդ պարկեշտ տղամն էր, իր յանցանքներ կը ճանչնար և զանոնք ծածկել չէր ուզեր :

Սմբատ .

Քանի մի տղայք զբօսանաց ժամանակ իրարու հետ կը խաղային, ասոնցմէ մէկ փայտ վեր առած ժամանակ յանկարծ Սմբատի քթին դպաւ ու զայն քիչ մը արուներց : Այս դէպքի վրայ Վարժապետ այն տեղ դալով՝ ուզեց այն անգգոյշ տղան պատժել : Բայց երբ իրմէ իմանալ կուզէր թէ ո՞վ է զարնողն . Սմբատ առանց վայրկեան մի լը-

աերու ըսաւ՝ ես ինքս ըրի Վարժապետ , ու չու-
զէց ակամայ սխալանաց համար իր ընկեր յանցա-
ւոր ընել ու զայն պատժել տալ :

Մբատ ընկերասէր և ներող էր , մենք ալ
ջանանք Մբատին պէս լինել :

Սահակ .

Դպրոցի դասերու նախապատրաստութեան
ժամանակ , օր մը յանկարծ դրսէն թմբուկի ձայն
մը լսուեցաւ : Բոլոր տղայք իրենց ուշադրուի
այն ձայնին դարձուցին և որովհետև Վարժապետ
այն տեղ չէր՝ սկսեցին իրարու ետեւէն դուրս
ելնել ու թմբուկ զարկած տեղ գնալ :

Այս միջոցին Վարժապետ ներս մտնալով ,
դպրոցի մէջ ոչ ոք չը գտաւ բաց 'ի սահակէն որ
ուշադրութեամբ իր դասերուն կը պարապէր :

Քիչ միջոցէն երբ տղայք վարժարան վերադար-
ձան : Վարժապետ զիրենք խտտիւ յանդիմանե-
լէն յետոյ , աշխատասէրն Սահակ իրենց օրինակ

տուաւ և իր խրատներուն մէջ զայն դպրոցին
արժանաւոր աշակերտ անուանեց . և յիրաւի քա-
նի մի օրէն երբ դպրոցի հարցաքննութիւն եղաւ ,
Սահակ իր յառաջադիմութեան համար առաջին
մրցանակն ստացաւ և ամէն մարդէ գովութիւն
լսեց :

Սահակ աշխատասէր և ջանադիր տղայ մի էր ,
իր բոլոր ուրախութիւն՝ իր գրքերն էին , իսկ իր
զբօսանք թուլթն ու գրիչը :

Տաղ Չատիկի .

« Մարտըն կուգայր ծաղիլներով ,
Յերկնից հաւերըն կարգալով ,
Հրեշտակապետ փառքս տալով ,
Յորժամ Հայոց Չատիկըն գայր »

Բարկ արեգակըն ծագեցաւ ,
Սաստիկ ձըներն հալեցաւ ,
Գառն ու մաքին ընծայեցաւ ,
Յորժամ Հայոց Չատիկըն գայր ,

Ամպ ու երկինք խիստ գոռաց ,
 Ողորմութեան ցեղն ցօղաց ,
 Տով ու գետերըն խիստ ծրփաց ,
 Յորժամ Հայոց Չատիկըն գայր ։

Աղբերակունքըն յորգորին ,
 Ճառ ու ճըղերըն զարգարին ,
 Խոտ անասունքըն ճաշակեն ,
 Յորժամ Հայոց Չատիկըն գայր ։

Մարգապէս դատէ մեղուն ,
 Ժողովէ ծաղիկն 'ի լեռնեբուն ,
 Ո՛չ վախենայ 'ի մեռնելուն ,
 Յորժամ Հայոց Չատիկըն գայր ։

Գարուն .

« Գարունն է եկել նախշուն թևերով ,
 Նախշուն թևեր պէս պէս ձևերով ,
 Գոյն գոյն ծաղիկներ՝ կարմիր ու սպիտակ ,
 Վարդ , մեխակ , շուշան անուշ հոտերով ։

Երկինք ու երկիր քեզ տօնեն գարուն ,
 Զի ես քան զամէն եղանակ սիրուն ,
 Նա անձրև ցօղէ՝ առատ 'ի վերէն ,

Նա օրհնել տայ քեզ եկեօր հաւերուն ։
 Ոսկի արևը փայլէ քեզ վերէն ,
 Անասաբեր հով փչէ 'ի լերէն ,
 Ախ ազնիւ գարուն եղանակ սիրուն ,
 Արդեօք դու լ՞նչ բաղդ բերիր ինձ Տէրէն ։

Երդ պանդուխտ պատանեկի .

« Ծիծեռնակ , ծիծեռնակ ,
 Դու գարնան սիրուն թըռչնակ ։
 Գեպի ո՞ւր , ինձ ասա ,
 Թըռչում ես այդպէս արագ ։

Ա՛խ , թըռիր , ծիծեռնակ ,
 Ծընած տեղըս Աշտարակ ,
 Անդ շինիր քո բունը ,
 Հայրենի կըտուրի տակ ։

Անդ հեռու ալեւոր ,
 Հայր ունիմ սրբաւոր ,
 Որ միակ իւր որդոյն ,
 Սպասում է օրէ օր ։

Երբ տեսնես դու նորա ,
 Ինձնից շատ բարե արա՛ ,
 Ասա՛ , թող նրստի լայ ,
 Իւր անբաղդ որդոյն վըրայ ։
 Դու պատմէ , թէ ինչպէս ,
 Աստ անուէր ու խեղճ եմ ես ,
 Միշտ լսլով , ողբալով ,
 Ահանքս մաշուել , եղել կէս ։

Ինձ համար ցերեկը ,
 Մութ է շըրջում արեգը ,
 Գիշերը թաց աչքիս ,
 Քունը մօտ չի պալիս ։

Ասիր , որ չի բացուած ,
 Թառանեցոյ միացած ,
 Ես ծաղիկ գեղեցիկ ,
 Հայրենի հողից զրկած ։

Դէ՛հ , սիրուն ծիծեռնակ ,
 Հեռաղի՛ր , թռիւր արագ ,
 Դէպ ՚ի Հայոց երկիրը ,
 Ճնած տեղս — Աշտարակ ո ։

ԵՐԳ

Ազատութեան

«Ազատ Աստուածն այն օրից ,
 Երբ հաճեցաւ շունչ փչել :
 Իմ հողանիւթ շինուածքին ,
 Այնդանութիւն պարգևել ։

Ես անբարբառ մի մանուկ ,
 Երկու ձեռքս պարզեցի .
 Եւ իմ անզօր թևերով ,
 Ազատութիւն գրկեցի ։

Մինչ գիշերը անհանգիստ ,
 Օրօրոցում կապկպած .
 Լալիս էի անդադար ,
 Մօրս քունը խանդարած ։

Խնդրում էի նրանից ,
 Բազուկներս արձայել .
 Ես այն օրից ուխտեցի ,
 Ազատութիւնը սիրել ։

Թոթով լեզու-իս մինչ կապերը ,
Արձակուեցան բացուեցան .
Մինչ ծնողքս իմ ձայնից ,
Խնդացին ու բերկրեցան :

Նախիրն խօսքն որ ասացի ,
Չէր հայր կամ մայր , կամ այլ ինչ .
Ազատութիւն , դուրս թռաւ ,
Իմ մանկական բերանից :

» Ազատութիւն , ինձ կրկնեց ,
Ճակատագիրը վերեւից .
» Ազատութեան դու գինուոր ,
Կամիս գրուիլ այս օրից :

Ո՛հ , փշոտ է ճանապարհդ ,
Քեզ շատ փորձանք կ'սպասէ .
Ազատութիւն սիրողին ,
Այս աշխարհս խիստ նեղ է ո :

— Ազատութիւն , — գոչեցի , —
Թող որոտայ իմ գլխին .
Փայլակ , կայծակ , հուր , երկաթ ,
Թող դաւ դնէ թշնամին :

Ես մինչ 'ի մահ , կախաղան ,
Մինչեւ անարգ մահու սիւն .
Պիտի դուամ պիտ' կրկնեմ ,
Անդադար , ազատութիւն » :

Առ հայաստան .

« Հայաստան երկիր դրախտալայք ,
Դու մարդկայնոյ ցեղիս որրան ,
Դու և բնիկ իմ հայրենիք ,
Հայաստան , Հայաստան , Հայաստան .
Ի վեհ անունդ սիրտ իմ , ոհ , յոյժ ,
Ոգևորի 'յ նոր խրատոյս ,
Եւ անձկայրեաց ի քեզ յուսամ ,
Ի քեզ՝ ի քեզ յոյս իմ միայն .
Հայաստան , Հայաստան , Հայաստան .
Հայաստան անուն փարեղի ,
Ի քեզ հանգիստ Նոյեան տապան ,
Եգիտ և քեւ ապրեցաւ Նոյ ,
Հայաստան , Հայաստան , Հայաստան .

Գետք քաջառաջք աղենաբուղիս ,
 ջհողդ բարի առնեն յուռթի ,
 քե ապրիմ ես , քե միշտ ցնծամ ,
 քե , քե պանծամ փառք իմ միայն օ
 Հայաստան , Հայաստան , Հայաստան օ
 Հայաստան ծնող դիւցազանց ,
 Եւ հրաշարեաց հանդիսարան ,
 Քո զեփիւռին քաղցր է շնչիւն ,
 Հայաստան , Հայաստան , Հայաստան օ
 Հայկ , Արմենակ , Արամ , Տիգրան ,
 Տրդատ , Սմբատ , Վարդան , Վահան օ
 Չոր շնչեցին և գորացան ,
 Չքեզ յիշեմ , զքեզ սիրեմ ,
 Չքեզ , զքեզ , սէր իմ միայն օ
 Հայաստան , Հայաստան , Հայաստան օ

Առ Հայաստան օ

« Ողջո՛յն ընդ քեզ Հայաստան ,
 Մեր դիւցազանց գերեզման օ

Ողջո՛յն հայոց Թագուհի ,
 Պսակեալ փառօք հայրենի օ

Երկինք խրկէ քեզ հրեշտակ ,
 Խիւր վարդք ծըլին ոտքին տակ օ
 Իւրմէկ նայուածքն երկնագեղ ,
 Քու արտասուացդ ըլլան դեղ օ

Ո՛հ ի՛նչ անուշ նըւագներ ,
 Պիտի հնչեն սոխակներդ օ
 Երբ քու ճակատորդ պսակէ ,
 Ծաղկեօնեան դափնիէ օ

Մանուկն յորրոց կը խայտայ ,
 Եւ ծերունւոյն սիրտ ց' ծայ օ
 Երբոր նշոյլք կը ժպտին ,
 Հայ աստեղաց նորածին օ

Ո՛հ շիրմացդ քով ա՛յ հանգչի ,
 Անմահութեան վեհ ոգի օ
 Մինչ զուարթունք 'ի բարձանց ,
 Պսակս սփռեն հայկազանց օ

Փափուկ մատունքդ Թող դրոշմեն ,
 Այն տառերով ոսկեպէն օ

Մեր սրտին մէջ " Սէր և Լոյս " ,
Մեր հոգւոյն մէջ " Կեանք և Յոյս " ։

Քու վըշտերուդ փոխանակ ,
Երկինք կանգնեց յաղթանակ .
Քու վէրքերուդ ալ դարման ,
Քեզի օրէնք շնորհեցանո՞ք .

ԱՐՏԱԻԱԶՏ

Ի վիհն Սասեաց .

« Գարունն էր կենացո դեռ ,
Երկինք ինձ նայեր հաշտ .
Ինձի համար ձորն լեռ ,
Կ'ծաղկեր և դալար դաշտ » .

Թագն էր զարդն իմ վարսիս ,
Քաջաց մէջ էի պերճ .
Ըռւա զիս զրկեց Սասիս ,
Փառքիս վաղ հասաւ վերջ . . . »

Ճեծայ 'ի սեռա իմ վեհ ,
Անցայ լուրջ մարդերէ .
Որսալ 'ի գիւնայ դեհ ,
Տիւ և պարարտ երէ .

Ողջոյն լերինք ու ձոր ,
Ողջոյն տուին ծառեր
Անշունչ նիւթերն բոլոր ,
Լեզու էին առեր .

Բարէ , յանկարծ կասեաց ,
Ոտք իմ աշխոյժ սեւոյս .
Վարան զիս քաջք Սասեաց ,
Տարան 'ի վիհն անլոյս .

Փախաւ , թռաւ արևս ,
Ողբայ զիս , Սաթինիկ .
Առ իմ վերջն բարևս ,
Ազնիւ իմ շայրէկի .

Ինչո՞ւ բոլոր մարդիկ .
Ինձի դեմ են ելեր .
Ինչո՞ւ այնպէս սաստիկ ,
Կ'գոռան մի ձեր սալեր .

Անդերծ եմ իմ կապէս ,
Ի գուր Ազգս կ'իտորհի .
Արնայ հէգ մ' ին ձի պէս ,
Վախճան տալ աշխարհի .

Անէծք կը կապեն զիս ,
Շընիկս , գուր կը մաշես .
Ակուադ , զանուր վզիս ,
Պապեց հայր Արտաշէս :

Խիստ , խիստ են հօր մ' անէծք ,
Դառն են և ահագին .
Անով կըլլան ո' մեծք ,
Ոչ ինչ փառք ձեր թագինո :

Օրհներգութիւն Ազգային

«Տէր կեցո դու զՀայս ,
Եւ արա զնոսա պայծառ .

կեցո զՀայս .

Չողորմութիւնդ վերին ,
Հաճեաց ձօնել նոցին .
Զի նովիմք մարդասցին ,

Ապրիլ յաստիս .

Ով Տէր մեր , Տէր փութա ,
Զազգ մեր հա՛ւայն փրկեա ,
Ի թշնամեաց .

Պափո զաչս նոցուն ,
Հատ զարմատոյ զբուն ,
Եւ զազգ մեր պարտասուն ,
Արա հզօր :

Աջովդ համատարած ,
Զազգ մեր արտահալած ,
Փոյթ գումարեա .

Սաշխարհ արարատեան ,
Ի վայր մեր ծննդեան ,
Ուր այժմ է սեփական ,

Օտար ազգաց :

Ի քո իջեալ տեղի .
Զաթոռ հայրապետի ,

Մեր հաստատեա .

(70)

Չերկարութիւն կենաց,
Հօր մեր աստուածազգեաց .
Ընորհեա պետին մեր հարց,
Որ զմեզ հովուէր .

